

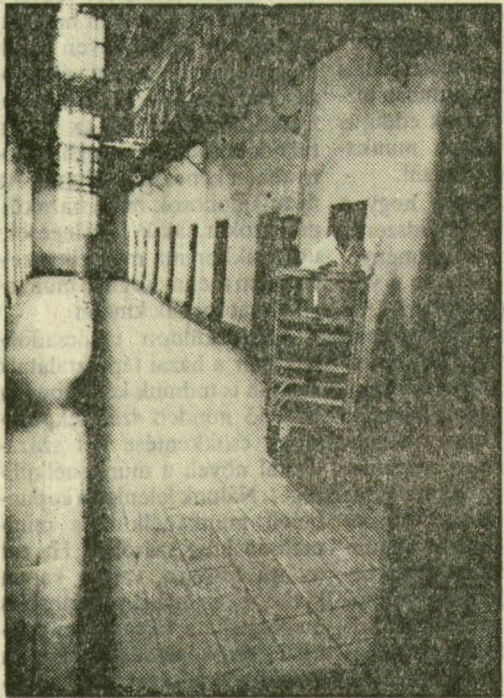
MOTTÓ 1.

Rendszerváltáskor az új hatalom igyekszik politikai gesztusokat tenni. De nem mindegy, hogy kinek teszi: 15 ezer bűnözőnek-e, vagy 10 millió becsületes állampolgárnak?

MOTTÓ 2.

Mindannyiunknak fönntartanak egy-egy helyet a börtönben, a tébolydában és a rákosztályon.

Sohasem hallottam még, hogy arra a kérdésre: mi leszel, ha nagy leszel, egy gyerek azt felelte volna: elítélt leszek. De azt sem mondta egyikük sem: börtönőr leszek. A Csillagbörtön parancsnoka, Tüske János alezredes, aki különben meglehetősen fiatal ember, felsőfokú gépípari technikumot végzett, maga is véletlenül került erre a pályára. Simondán Mátyás főtörzssőrmester, fegyőr, cipész volt, csak kevesellte a fizetést. Roszkos István százados, nevelőtiszt, tanult szakmája műbútorasztalos. Élete nagy fordulatai sörözés közben határozódtak el: ismerősei fehér asztal mellett beszéltek rá először a börtönben való munkára, később a nevelőtiszt beiskolázására.

Fel lehet sorolni számos, erre predesztináló okot — de azért elítélt is véletlenül lesz az ember. M. József még katonaként hirtelen felindulásból támadt a parancsnokára. Az akkori büntetését letöltötte, azóta nemi erőszakért került be újra — de ő ebben is a véletlen ujját látja. Ha fölmegegy egy nő az emberrel a lakására és az utolsó pillanatban meggondolja magát, a férfi meg már nem tud megállni, akkor abban ki a bűnös? — kérdi. Még azért is bevarrhatnak egy embert, ha együtt van egy nővel, akit a családja tilt tőle, és az illető hölgy, hogy a rokonainak megmagyarázza a dolgot, utólag följelenti. N. László azért ítélték el, mert a vád szerint a saját középiskolás korú lányát erőszakolta meg. A furcsa csak az az egészben, hogy a valóságban vagy csak állítólag történtek után több mint egy évvel, egy családi veszekedést követően jelentette föl őt ezért a volt felesége.

Megtorlás vagy nevelés?

A börtönéletről keveset írt a sajtó, s akik megírták valamelyik fegyintézetet, azok sem sokat meséltek az ott eltöltött időről. Így a közvélemény vajmi keveset tud a rácsok mögötti világról, és éppen ezért azt sem érzékeli, amikor változás történik a szögesdróton belül.

— Az átlagembernek a következő szavak jutnak eszébe a börtönről: gumibot, bilincs, smasszerok, ordítózás — mondja Tüske János — Minél több ember bűncselekményét ismertem meg, annál inkább biztos lettem benne, hogy mennyire sok múlik a feltételeken, a körülményeken, noha az egyént sem lehet felmenteni. Nem olyan sok éve annak, amikor a büntetésvégrehajtás szemlélete hivatalosan is változni kezdett: már nemcsak azt tekintették célként, hogy a bűnelkövetőket kivonják a társadalomból, hanem az is, hogy valamilyen módon visszasegítsék őket oda. Amikor én kezdtem a pályát, ez még csak néhány nagy tapasztalatú, sokat látott fegyőr gondolkodásában jelent meg. Nevelni sokkal fárasztóbb dolog, mint őrizni: meg kell ismerni a bűnözés világát, az elítélteket is külön-külön vagy azt a szubkultúrát, értékrendet, amiben élnek, és amelyik meghatározza gondolkodásukat, cselekedeteiket. Én például nevelőtisztként ismertem meg a cigányság történetét, életmódját, és megtanultam cigányul is.

— Hogyan lehet hatni rájuk?

— Például úgy, ha valaki fegyőr létére vagányabb az elítélt vagányoknál. Ismertem egy elítéltet, legalább hatszor volt benn előzetesben. Vele mindig volt valami probléma. Ha nem sikerült föl vágnia az ereit, akkor cernára kötött egy darab drótot, a végét becsavarta föliába, hogy ne okozzon sérülést, és lenyelte. Megröngenezték, kimutatták a drótot a gyomrában. Beutalták a tököli rabkórházba. Mire odaértek, nem volt sehol a drót, mert a cernánál fogva kiemelte és eldugta. Ez az ember lopásért és hatósági személy elleni erőszakért volt benn akkor, de a bíróság előtt eljátszotta, hogy béna a

SZABADSÁGNYERÉS

jobb keze. Hogyan is üthette volna ő meg a rendőrt, amikor tetten érték, hiszen béna a karja? Egy nagy tapasztalatú főfelügyelő dolgozott itt, akit egyre izgatott a dolog: ez nem béna! Ő volt a csomagoztó, egyszer besorakoztatta a mi albénánkat is a sorba. Gyorsan írtatta alá az ívet egymás után a csomagot kapott rabokkal. A mi emberünkre még rá is szólt, hogy siessen jobban, mert másutt is dolga van, és szándékosan a jobb kezébe adta a tollat. Az elítélt örült, mert ritkán kapott csomagot, megelégedett magáról és jobb kézzel leírta a vezetéknevét. Akkor jött rá, hogy megbukott.

— Ez mit jelentett?

— Nyelt egyet, és azt mondta: maguk előtt megbuktam, de úgy sem tudnak semmit csinálni, mert a bíróságon bebizonyítom, hogy béna vagyok. Úgy is lett, az orvosszakértők elhítték neki. De ettől fogva az öreg főfelügyelő nagyon tisztelte.

Néhány éve szervezetileg is összevonták a Csillagban a nevelőtiszteket és a belső őrséget. Azóta a fegyőröknek sem csak az a dolguk, hogy őrizzék és foglalkoztassák az elítélteket, hanem a nevelésükkel is foglalkoznak.

— Ha csak egyet sikerül megnevelni, már megérte — mondja Simondán Mátyás.

— Mit ért az alatt, hogy megnevelni?

— Hát, hogy ne legyen bűnöző. Olyan legyen, mint a többi ember. Menjen dolgozni!

Tisztelettel, meghalt az anyám

Balázs Tibor főtörzssőrmester, fegyőr:

— Az elítéltnak annyi arca van, ahányféle dolgot el szeretne érni. Más arcot mutat a fegyőrnek, más a nevelőtisztnak, más a parancsnokának. De azért mi ismerjük a legjobban őket, hiszen együtt élünk — azzal a különbséggel, hogy mi nem a zárkában vagyunk, és szolgálat után hazamehetünk. Ha kiszámolnám, abból a tizenöt évből, amit a börtönnél ledolgoztam, legalább kilencet a rács mögött töltöttem el magam is. Az elítéltnak minden problémáját mi segítünk rendezni: tőlünk kell kérnie, ha gyógyszer akar, ha beteg, ha ki akar menni a nevelőtiszthez. Figyelni kell arra, hogy hátha rossz hírt kapott.

— És ha igen?

— Látjuk, hogy levelet kapott az illető, és rossz hangulata lett tőle. Megkérdezzük, na, mit írt a család. Azt feleli: tisztelettel, meghalt az anyám. Akkor átszólunk az egészségügyi szolgálatnak, hogy öreg, gyere át egy nyugtató injekcióval. Nekünk is jobb, legalább nem balhézik a zsvány.

Simondán Mátyás:

— Mi teszünk javaslatot a kedvezményekre is. Javasolhatunk pénzjutalmat, soron kívüli csomagot, beszélőhosszabbítást. A parancsnok általában elfogadja ezt, mert nem ő, hanem mi tudjuk, hogy, teszem azt, Kolompár Géza elítélt megérdemli-e a soron kívüli csomagot.

— Így viszont túlságosan is kiszolgáltatottak önöknek az elítéltek, nem? Akire a fegyőr meg haragszik, az nem ér el semmit...

— Ezt nem hinném. Annyi biztosan igaz, hogy igen sok elítélt jut egy fegyőrré. Egy úgynevezett szentes ór 350 ember problémáival kénytelen foglalkozni. A nevelőtisztek is túlterheltek. Segítjük is egymás munkáját: mi fel szoktuk hívni a nevelők figyelmét, ha egy elítélt el van keseredve, ők viszont azt mondják meg nekünk, ha például egy zárkában azt tapasztalják, hogy az elítéltek szörösek, fekszenek és nem akarnak fölkelni az ágyról.

— Meg kell mondjam, kívülállóként nem tűnik olyan szörnyű elvetemültségnek a számomra, ha egy elítélt borostás. Az ilyen külső jeleket kívül figyelnek-e önök arra, hogy mi zajlik a zárkákban? Meg tudják-e védeni a fegyőr egyik elítéltet a másik agressziójától?

Balázs Tibor:

— Az elítéltek között érvényesül a zsvány-törvény: mindenkinek megvan a pontos helye a zárkán belüli értékrendben, amit gyakran a fizikai erő határoz meg. Az erősebb elítélt beágyaztat a gyengébbel, behoztatja vele az ételt, kipucoltatja vele a cipőjét.

— En ezt a személyiségi jogok sérelmének tartom, amitől önöknek kellene megvédeni az elítélteket.

— Ha tudomást szerzünk róla, intézkedünk. De többnyire nem mondják el nekünk. Ha valakit rendszeresen vernek a zárkatársai, és kiderül, azt megtoroljuk. Egyébként pedig az a véleményem, hogy ilyen az emberi természet. A honvédségnél hogy megy: ül az asztal tetején az öreg katona és az újonccal mosatja a lábát. Vagy vele szedeti a csikket. Pedig azok nem gyilkosok, még csak nem is elítéltek.

Simondán Mátyás:

— Van, akit a rabok azért kényszerítenek csicskasmunkára, mert megtudták róla, milyen bűncselekményt követett el. A gyermekgyilkosokat, fajtalanokodókat, erőszakosan közöszlőket elítélik és kiközzösítik. A hosszú időre elítéltek, éppen mert távol vannak tőle, nagyon szeretik a gyerekeiket. Akiről megtudják, hogy gyereket ölt, azt a többi gyilkos is kiközzösíti.

— Számít, hogy ki milyen bűncselekményeket követett el?

— Hogyne! Ez az egyik legnagyobb érték-mérő. Az a legmenőbb, aki rendőrt ölt. Egy életfogytos szemében egy másik életfogytos már eleve haver. A csepeli postarablóról mindenki tudja, hogy az nem piti tolvaj, hanem igazi vagány ürge. Amióta itt dolgozom, legalább nyolc postarabló működött itt, mint kultúrfelelős és könyvtáros.

— Volt már olyan, akit megsajnálta, vagy legalább beleképzelte magát a helyzetébe?

Balázs Tibor:

— Nem sajnáltuk meg, de volt például itt egy geológus, aki megölte a feleségét, mert félrekefélt. Apuka ringatta otthon a kisgyereket, anyuka meg bejárt dugni a kórházba az orvos kollégájával. Egyszer a férjnek elborult az agya, megölte, becsukták, kész. Azért az embernek csak bevilan az agyába, hogy az adott szituációban én hogyan reagálnék. Nem biztos, hogy ha hazamennék, és ott találnék egy palit a feleségem lába között, akkor azon gondolkodnék először, ha elszalad a kezem, akkor hány évet is adhatnak érte.

Simondán Mátyás:

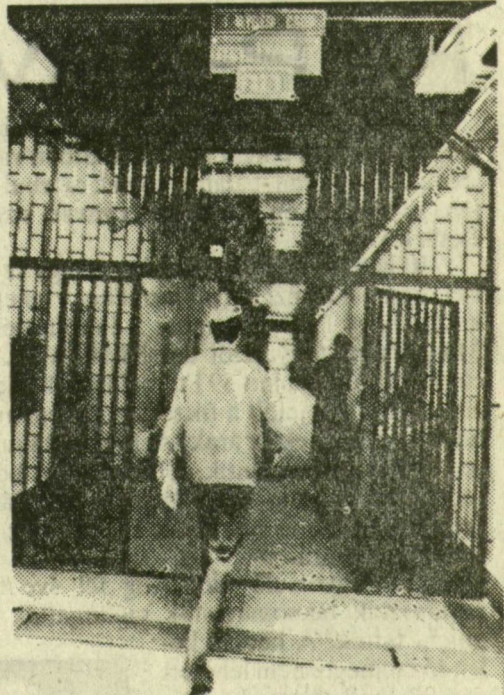
— Teljesen más ez, mint amikor valaki kitervezi, hogy egyenlőre egy nyolcvanéves öregasszonyt, mert biztos van valahol egy kis pénze. A bíróságokat is nehéz megérteni. Pláne itt, ahol egymás mellé kerülnek a különböző bűncselekmények és az értük járó büntetési tételek. Találkoztam olyannal, aki megölt egy kislányt, hogy fajtalanokodjon vele. Kapott 13 évet. Egy másik elítélt verekedett a kocsmában. Hanyatlökte az ellenfelét, aki beverte a fejét a kopadlóba, és meghalt. Ez meg lecsatolta az óráját. Az utóbbi miatt lett minősített eset, és 18 évre varrták be érte. Hasonlítsa össze a kettőt! Nem csoda, ha némelyik elítélt elkeseredik, sorra írálja a beadványokat.

— Gyakori az öngyilkosság vagy a kísérlete?

— Nem gyakori, de előfordul. Aki elhatározza, hogy kinyírja magát, azt úgysem lehet visszatartani. Borotvapenge van a zárkában, mert borotválkoznak. Madzag, lepedő van, föl tudja magát akasztani. Még a közös zárkában is meg lehet éjjel csinálni, hogy betakarozik az elítélt, összekaszabolja az ereit és elvérzik, mire a többiek fölébrednek.

Szerelem a Defag-ban

A Csillagbörtön és Fegyház Átmeneti Intézete egyedülálló intézmény Magyarországon. A hosszú szabadságvesztésre ítélt mindegyike

Nagy László felvételei

innen szabadul, hiszen a szabadulás előtt két évvel ide helyezhetők mindazok, akik határozott beilleszkedési szándékot tanúsítanak, hat hónappal a szabadulás előtt pedig kötelezően idehelyeznek mindenkit, aki hosszú időt töltött a börtönben, akár be akar illeszkedni a társadalomba, akár már új bűncselekményeket tervezget a társaival. Kösler Antal százados, az átmeneti intézet vezetője azt mondja, nem igazán jó ez a gyakorlat, mert így egymás mellé kerülnek azok, akik valószínűleg jó útra térnek, és azok, akik feltehetőleg hamarosan újból visszakérik. Az elhelyezés feltételei itt a fogházfokozatnak felelnek meg, nem zárkákban, hanem hat-hét ágyas lakókörletekben laknak az elítéltek. Civil munkahelyekre járnak dolgozni, kapcsolatba kerülnek az ottani munkásokkal, Eltávoztat kaphatnak, felerősíthetik a családhoz kötődő, elvékonyodott szálakat, lakást, munkahelyet intézhetnek maguknak. Amikor kedden délelőtt ott jártam, mindenki a parlamenti vita lázában égett. Az elítéltek a székekhez ragadva várták a Parlamentből a jó híreket. Sokuknak valószínűleg csalódnia kellett — a társadalom félelme átterjedt a honatyákra is, és számos bűncselekményfajtát kizárták az amnesztia köréből.

— Hallani pletykákat, hogy az elítéltek a polgári munkahelyeken új kapcsolatokat kötnek, tisztas családányakat csábítanak el, házasságokat dúlnak föl. Általánosságban öröm, ha visszaileleszkednek a társadalomba, de akitől, mondjuk, elcsábítják a feleségét, az aligha tud ennek felhőtlenül örülni.

— Van ebben sok túlzás. A civil kapcsolatfelvételt támogatjuk, örülünk neki, de beszélőt, csomagküldést csak olyan hölgyeknek engedélyezünk, akik nem élnek házasságban.

M. József az Ikarusban dolgozott.

— Nem lehet az olyan nagyon jó házasság, amelyiket egy elítélt képes fölborítani. Én inkább azt tapasztaltam, hogy ott olyan nők fordulnak meg, akik másutt nem találnak férfit maguknak. Az elítélt ki van éhezve, mindent megtesz egy jó szóért. Ezek a nők meg hozzák be a rántott csirkét, és amikor az elítélt fölhalja, nem is sejt, milyen nagy ára lesz egyszer még ennek.

— Egy ilyen tömeges közkegyelem fölveti, hol helyezkednek el az elítéltek a szabadulás után?

— Lassan már ott tartunk, hogy egy segédmunkási állásra is pályázatot írnak ki — mondja Tüske József alezredes, a börtön parancsnoka. A régebbi módon nem is lehet már hatni a nagyvállalatokra, hogy foglalkoztassanak börtönviselteket is. Lehetne persze adókedvezményben részesíteni őket, vagy más gazdasági ösztönzést alkalmazni, de akkor felmerül a kérdés: miért pont a volt elítéltek élveznék ennek az előnyeit? Mivel különbek ők, mint aki semmiféle bűncselekményt soha nem követett el, csak éppen valami miatt munka nélkül maradt?

— Mit csinálnak a volt elítéltek a szabadulás után?

M. József:

— Kevés a pénz. Az ember tervezeti, mi az, amit régen csinált. Régen evett, régen ivott, régen volt nővel. Nem is tudjuk már pontosan az árakat. Amikor bevonultam, kétszáz forintért meg lehetett ebédelni Pesten, a Nagykörúton, egy jó étteremben. Ma már 1200 forint sem biztos, hogy elég rá. Hamar pénzzavarba kerül az ember.

Tüske János alezredes:

— Kint jártam a múltkor a Cserepes sori piacon. Találkoztam az egyik volt elítéltünkkel, egy itt a piros, hol a piros bandának a felhajtója. De ha körülnéz éjszaka a pályaudvarokon, ott is rengeteg volt elítéltet lát. Míg hiánygazdaság van, addig virítani fog a csempészet, a szerencsejáték, lehet a Cserepes soron valutázni. De mi lesz azután? Nekem már nincsenek illúzióim, bűnözés mindig is lesz — de a jelenlegi kemény helyzet is csak akkor enyhül majd valamit, ha az ország is kezd kikapaszkodni a gazdasági válságból. Az amnesztia szép gesztus, de nem old meg semmit az igazán súlyos gondokból.

Tanács István

